

Kutadgu Bilig ile Zamanın Ötesinde Programının Çoklu Anlatım Örneği Olarak Değerlendirilmesi

ZELİHA TUĞUZ
CEM KURTÇU

Öz

Teknolojik olanakların artması ve dinleyici odaklı politikaların etkin olmasıyla radyoda farklı program türleri ortaya çıkmıştır. Bunlardan bir tanesi de radyonun tüm anlatım olanaklarının bir arada kullanılabilirdiği, tek bir konunun incelenmesine odaklanan “feature” yapımlardır. Bu yapımlar, geçmişte yazılan eserlerin günümüz dinleyicisine etkin bir şekilde aktarılması konusunda da önemli bir potansiyele sahiptir. Bu çalışmada, radyoda ilgi çekici bir tür olarak “feature”un metinlerarasılık dâhilinde, eski yazılı eserlerin konu edilmesinde nasıl kullanılabileceği açıklanmakta ve bunun bir örneği olarak Kutadgu Bilig ile Zamanın Ötesinde programı nitel açıdan değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Radyo Programları, Feature (Çoklu Anlatım), Metinlerarasılık, Kutadgu Bilig ile Zamanın Ötesinde.

Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi : 01.11.2019

Kabul Tarihi: 06.01.2020

ORCID ID: 0000-0003-0977-8858 E-mail: zelihatuğuz@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-7285-1718 E-mail: cemkurtcu2002@yahoo.com

An Evaluation of Beyond Time with Kutadgu Bilig Program as an Example of Feature

ZELİHA TUĞUZ
CEM KURTÇU

Abstract

With the improvement in technological possibilities and the effectiveness of audience-oriented policies, different types of programs have emerged on the radio. One of them is "feature" programs, which focuses on the examination of a single subject where all the narrative possibilities of the radio can be used together. These productions also have an important potential in transferring the works written in the past to the contemporary audience effectively. In this study, it is explained how "feature" is an interesting genre on radio, can be used in the intertextualization of old written works and as an example of this, the program Beyond Time with Kutadgu Bilig is evaluated qualitatively.

Keywords: Radio Programs, Feature, Intertextuality, Beyond Time with Kutadgu Bilig.

Research Paper

Received: 01.11.2019

Accepted: 06.01.2020

ORCID ID: 0000-0003-0977-8858 E-mail: zelihatumuz@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-7285-1718 E-mail: cemkurtcu2002@yahoo.com

1.Giriş

Radyonun ortaya çıkmasını takip eden süreçte kitle iletişim araçlarına dair farkındalık, program türlerinde çeşitlenmeye yol açmıştır. Bu çeşitlenmenin temel biçimlendiricisi, radyodan daha önce ortaya çıkan iletişim, ifade ve anlamlandırma araçlarıdır. İnsanların yaşadıkları dünya ve diğer insanlarla bağ kurmalarını sağlayan güzel sanatların dalları radyoya ilham vermiş, özellikle müzik ve drama, radyoda önemli bir içerik malzemesi olmuştur. Radyodan önce ortaya çıkan sinema da süreç içerisinde hızlı bir ilerleme kaydetmiş, belgesel ve kurgusal sinema ayrımı belirginleşmiştir. İlerleyen süreçte farklı anlatım olanaklarının birbiriyle iç içe geçmesi, sentezlenmesi neticesinde birtakım alt türler ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri de radyoda belgesele dair unsurları, dramayı, müziği, arşiv seslerini, yazılı metinleri ve radyonun sahip olduğu tüm olanakları bir arada kullanabilen “feature” (çoklu anlatım) yapımlardır.

Günümüz çoklu ve karmaşık medya ortamında izleyici/dinleyici kitlesinin ilgisini çekmek ve bir konuya odaklanmalarını sağlamak, her geçen gün zorlaşmaktadır. Özellikle çeşitli alanlarda bilgi vermeyi ve bu yolla kültürel birikime katkıda bulunmayı amaçlayan yapımlar için çok daha zor olmuştur. Bu durum, medya içeriklerinin, mecranın özellikleri göz önünde bulundurularak farklı bakış açılarıyla daha renkli ve ilgi çekici hâle getirilmesini gerekli kılmaktadır. Dolayısıyla farklı tekniklerin ve anlatım unsurlarının bir arada ve akıcı kullanımı, günümüz medya ortamında mesaj aktarımının sağlanması için oldukça önemlidir. Radyoda “melez” bir tür olarak nitelendirilen “feature”, bu ihtiyacı karşılayabilecek potansiyeli bünyesinde barındırmaktadır.

Bu çalışmada radyo programcılığında ilgi çekici bir tür olarak ortaya çıkan “feature”ın (çoklu anlatımın) ne olduğuyla ilgili bir çerçeve ortaya konulmakta, TRT Radyo-1’de 2019 yılının ilk altı aylık döneminde her hafta yayınlanan Kutadgu Bilig ile Zamanın Ötesinde programı, bir “feature” (çoklu anlatım) örneği olarak, metinlerarasılık kuramı bağlamında değerlendirilmektedir.

Çalışmada literatür taramasıyla tür ve radyo yayıncılığında içerik farklılaşması konularına değinilmiş, Kutadgu Bilig ile Zamanın Ötesinde programının bölümleri incelenerek söylem unsurları tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışma kapsamında, Yusuf Has Hacıp tarafından 1069 yılında kaleme alınan Kutadgu Bilig isimli eserin bir medya içeriği olarak Kutadgu Bilig ile Zamanın Ötesinde programı arasındaki bağ, metinlerarasılık dâhilinde incelenmiştir.

Çalışmanın araştırma soruları şunlardır:

- Radyoda yeni bir tür olan “feature”un (çoklu anlatımın) özellikleri ve diğer program türlerinden farkı nelerdir?

- “Feature” terimine Türkçe karşılık olarak hangi terim önerilebilir?
- Kutadgu Bilig ile Zamanın Ötesinde programı neden bir “feature” (çoklu anlatım) olarak değerlendirilmektedir?
- Medya metni olarak radyo programlarıyla yüzlerce yıl önce yazılmış eserler arasında bir ilişki kurulabilir mi?
- Bir “feature” örneği olarak Kutadgu Bilig ile Zamanın Ötesinde programı geçmiş ile bugünün buluşturulması konusunda işlevinin nasıl gerçekleştirmektedir?

Çalışmanın hipotezi; radyo yoluyla eski metinlerin aktarımında “feature”un önemli ve ilgi çekici bir alternatif olarak değerlendirilebileceğidir.

2. Yöntem

Çalışmanın temel kuramsal altyapısını “metinlerarasılık” oluşturmaktadır. Medya mecrasında yazılı, görsel ve işitsel tüm anlatıların birer metin olarak değerlendirilmesinden hareketle, radyo programlarıyla yüz yıllar önce kaleme alınmış Kutadgu Bilig isimli eser arasındaki metinlerarası ilişki gösterilmek istenmiştir. TRT Radyo-1’de yayımlanan, “feature” olarak sınıflandırılacak bir medya metni olan Kutadgu Bilig ile Zamanın Ötesinde radyo programıyla Türk dili ve tarihinde önemli bir yere sahip olan İslami dönem Türk edebiyatının ilk eserlerinden Kutadgu Bilig arasındaki metinlerarası ilişkinin ortaya konulması için öncelikle literatür taraması yöntemiyle radyoda türler, yeni bir program türü olarak “feature” (çoklu anlatım) ve bir radyo programına konu olan yönleriyle Kutadgu Bilig hakkında bilgiler toplanmıştır. Radyo programcılığında yeni, sentez bir tür olan “feature” (çoklu anlatım) ile ilgili kavramsal bir çerçeve oluşturulmuştur. Bu türün özellikleri ve diğer program türlerinden ayrılan yanları ifade edildikten sonra, Kutadgu Bilig ile Zamanın Ötesinde programıyla ilgili nitel bir araştırmaya gidilmiştir. Programın yapısı ve kullanılan anlatım olanaklarının anlaşılması için TRT Radyo Dairesi Başkanlığının Podcast sisteminde yer alan ve internet üzerinden erişime açık olan yayımlanmış 25 bölüm dinlenmiştir. Programın bölümleri detaylı şekilde incelenmiştir. Program üretim süreciyle ilgili bilgilerin edinilmesindeyse kişisel görüşme yöntemi kullanılmış, programın yapımcısı Cem Kurtçu’nun açıklamalarından istifade edilmiştir.

Çalışmada, “feature” (çoklu anlatım) türüne dair ortaya konulan çerçeve dâhilinde Kutadgu Bilig ile Zamanın Ötesinde programının bir “feature” (çoklu anlatım) örneği olup olmadığı araştırılmıştır. Daha sonra metinlerarası ilişki noktasında “feature”un (çoklu anlatımın) Kutadgu Bilig gibi eski metinlerin günümüze aktarımında etkin olup olamayacağına yoğunlaşılmıştır.

3. Bulgular ve Değerlendirme

3.1. Radyo Programlarında Türler

İlk radyo yayınları, içerik olarak haberleşme amacı taşıyordu fakat radyonun zaman içerisinde geniş kitlelere ulaşması, radyoya birçok görev yüklemiştir. Zamanla radyo; haber verme, propaganda, ticaret, eğitim, eğlence gibi alanlarda birtakım görevler yüklenen bir araç hâline gelmiştir (Kocabaşoğlu, 1980: 7). Bu doğrultuda radyo programlarının üç farklı alanda türlere ayrıldığı göze çarpmaktadır. Bunlar; yapım malzemesine göre söz ve müzik programları; amaca göre haber, eğitim, kültür, eğlence ve reklam programları; hedef kitleye göre genel dinleyiciye, çocuklara, gençlere, kadınlara, dezavantajlı gruplara vb. odaklanmış programlar şeklindedir.

Radyo yayıncılığının ortaya çıkmasını takip eden dönemde radyoya olan ilginin artması ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte radyo programları arasında birtakım farklılaşmalar belirgin hâle gelmiştir. Radyo aracılığıyla verilen mesajı daha etkin kılmak ve odaklanmış ilgi gruplarına ulaşmak amacıyla ortaya çıkan türler, kendinden önceki kültürel ve sanatsal anlatı formlarıyla beslenmiş ve sentezlenmiştir.

Sözün ağırlıkta olduğu eğitim, kültür, sanat, belgesel ve drama gibi programlar; düzenli radyo yayıncılığının başladığı ilk dönemlerden bugüne radyo yayıncılığında yer bulmuştur (Kaye & Popperwell, 2001: 14). Ancak “eski” türler de yayıncılıktaki gelişmeden etkilenerek birtakım alt türlere ayrılmış, çeşitli sentezler içerisinde yer almışlardır. Günümüzde kaynağını geçmişten alan bu yeni türlerden bir tanesi de belgesel, drama ve radyoya dair tüm unsurların iç içe olduğu “feature” (çoklu anlatım) yapımlardır.

3.2. Radyoda Karma Bir Tür Olarak “Feature” (Çoklu Anlatım)

İngilizce-Türkçe sözlükte karşılığı “özellik, nitelik, hususiyet” olan (https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizcet%C3%BCrk%C3%A7e/feature_1) “feature”, medyada özellikle yazılı basında ve film sektöründe sıklıkla kullanılan bir kavramdır. Yazılı basında “feature article” olarak ifade edilen kavram, haber sayfalarının dışındaki özel inceleme yazılarını ifade etmek için kullanılmaktadır. “Feature article”, bir politikacı, uzman ya da ünlü bir kişiyle yapılan özel röportajlara yer verebildiği gibi çeşitli sorunlar ya da kültürel özellikler de “feature article” olarak ifade edilen inceleme yazılarına konu olabilmektedir. Sinemada ise “feature film” ifadesi, bir konuyu anlatan uzun metraj filmleri karşılamaktadır.

“Feature” kavramının bir iletişim mecrası olan radyoda neyi ifade ettiği, yeni ve tartışmalı bir konudur. Kaye ve Popperwell’in Making Radio isimli kitabını Türkçeye çeviren gazeteci-yazar Tuğrul Eryılmaz, “feature” kavramı için çevirenin no-

tunda “Tek bir konu çevresinde dönen inceleme” ifadesini kullanmaktadır (2001: 92). Aynı kitabın sonuna konulan “Sözlük ve Deyimler” bölümünde ise “feature”, “Anglo-Sakson basınında bir tek tema üzerinde yoğunlaşan haber-belgesel-magazin içerikli yazı türü” şeklinde tanımlanmaktadır (2001: 123). Kaye ve Popperwell de Türkçeye Radyo Dersleri adıyla çevrilen kitaplarında “feature”un diğer medya mecralarında kullanımından hareketle radyodaki karşılığını açıklamaktadırlar. Kaye ve Popperwell’e göre kavramın basındaki kullanımıyla radyodaki kullanımı arasındaki ortak nokta, tek bir konuya odaklanmalarıdır. Örneğin savaş, kuraklık ya da bir kavramın kökenleri ve kullanımı, basında ya da radyoda “feature”a konu olabilmektedir. Radyoda “feature”, radyonun sahip olduğu bütün kaynakların kullanıldığı bir program türüdür (2001: 92).

Radyoda bir program türü olarak “feature” ile ilgili bir başka açıklamada, “feature”un bir konuyu diğer programların yapamadığı kadar detaylı şekilde ele aldığı üzerinde durulmaktadır. Örneğin bir kişi, yer, olay ya da durumla ilgili dinleyicilere derinlemesine bilgi verilmesi, radyoda bir program türü olarak “feature” ile mümkün olmaktadır https://www.zeepedia.com/read.php?radio_feature_personality_features_features_on_events_introduction_to_broadcasting&b=77&c=7).

Radyo programlarını biçim itibarıyla türlere ayıran Aziz, bu türleri “Düz Programlar”, “Çok Sesli Programlar”, “Oyunlaştırılmış/Dramatik Programlar”, “Müzik Formatı” ve “Karma Programlar” olarak isimlendirmektedir (2012: 111-118). Aziz’in sınıflamasına göre düz programlar, sadece bir ya da iki kişinin sesinin kullanıldığı, müzik ve efekt kullanılmayan kısa programları; çok sesli programlar, ikiden fazla kişinin seslerinin kullanıldığı tartışma, panel, yarışma türü programları; oyunlaştırılmış/dramatik programlar radyo tiyatroları, arkası yarınlar, skeçler ve komedileri; müzik formatı ise sözün ikinci, müziğin ilk planda olduğu radyo programlarını ifade etmektedir. Aziz, Radyo Yayıncılığı isimli eserinde “feature” ifadesini kullanmasa da radyo programlarını biçimsel olarak değerlendirdiği kısımda, “Karma Programlar” başlığı altında, “feature” ile örtüşen bir sınıflama ortaya koymaktadır. Aziz, karma programların yukarıda sayılan biçimsel türlerin birden fazlasını bünyesinde barındıran yapımlar olduğunu kaydetmektedir. Aziz, karma program için “Eğer bir programda hem düz anlatım, hem röportaj biçimi kullanılıyor, hem de mesajı olan bir müzik veriliyor ve dramatik biçimde bir konu yer alıyorsa, bu tür programın biçimine ‘karma program’ denilir.” ifadelerini kullanmaktadır (2012: 117). Aziz, karma programların uzun süreli eğlence ve kuşak programları için uygun olduğunu belirtmiştir ancak Kaye ve Popperwell’in tek bir konuya odaklı incelemeyi merkeze koyan “feature” açıklamasından farklılık arz etse de biçimsel olarak karma program ile “feature” arasındaki benzerlik dikkat çekicidir.

Radyodaki kullanımı itibarıyla “Feature” (çoklu anlatım), radyonun tüm anlatım olanakları kullanılarak ortaya konulan bir sentezi ifade etmektedir. Kavram, bir yanıyla Brecht’in sanat ve radyonun öğretici amaçlar için bir arada kullanılması yönündeki önerisinin (2012: 10) âdeta somutlaşmış hâlidir. Bu noktada, bir sentez tür olarak “feature”un daha iyi anlaşılması için bu sentezi ortaya koyan diğer türler olan belgesel, drama ve bu iki türe oranla “Feature” gibi yeni bir tür olan docudrama ile bir arada açıklanması yerinde olacaktır.

Belgeseller, radyo programlarına göre daha fazla emek, zaman ve maliyet gerektiren yapımlar olarak ortaya çıkmaktadır. Bu özelliğiyle tecimsel yayın kuruluşlarından çok, kamu hizmeti yayın kurumlarında yer bulan belgeseller; bilim, kültür, tarihî olaylar, kişiler, çevre, eğitim, sanatsal üretim süreçleri gibi birçok alanı konu edebilmektedir. Belgesel, belirlenen konu ve bağlam çerçevesinde toplanan malzemenin konu bütünlüğü ve süre göz önünde bulundurularak müzik ve efekt gibi unsurlar kullanılarak kurgulanmasına dayanır. Belgeselde gerçek olmayan öğeler kullanılmaz. Belgeler, konuyla ilgili inceleme bulguları önemlidir ve gerçek sesler kullanılır. Gerçek sesle kastedilen tarihî konularda ya da biyografilerde, senaristler ya da metin yazarları tarafından tarihî kişilere atfedilen söylemler değil söz konusu kişilerin kendi yazdıkları ya da yaptıkları resmî açıklamalardır.

Radyoda “feature” olarak adlandırılabilir bir türün ortaya çıkmasında belgesellerin büyük rolü vardır. McHugh, 1960’lı ve 70’li yıllarda belgesel yapımcılarının radyoda farklılaşan dinleyici gruplarına yaratıcı yönü güçlü anlatılar ortaya koyma çabasının, melez bir tür olarak radyo “feature”larını ortaya çıkardığını ifade etmektedir (2010: 154).

Drama ise radyoda tiyatro ve tiyatroya dair tekniklerin yer aldığı yapımları belirtmek için kullanılmaktadır. Günümüzde sıklıkla başvurulan bir sentez tür olan docudrama da belgesele dair unsurlar ile dramının birleşimini ifade etmektedir. Özellikle tarihî konuları aktarmak için kullanılan docudramada tarihî bilgiler, birtakım canlandırma ve yorumlarla bir arada verilebilmektedir. TRT Radyo-1’de yayımlanan Hanedan Kadınları isimli program, docudrama türü kapsamında değerlendirilebilecek programlardan biridir. Programda Türk ve dünya hanedanlarındaki kadın sultanların, kraliçe ve prenseslerin yaşam hikâyelerine yer verilmektedir (<http://radyo.trt.net.tr/Yapim/3768/hanedan-kadinlari.aspx>). Hanedan kadınlarının siyasete ve toplum yaşamına etkilerinin anlatıldığı program, bir canlandırmayla başlamakta, daha sonra tarihî bilgilerle devam etmektedir.

“Feature”, yukarıda anlatıldığı gibi docudramadan farklı olarak sadece bilgi ve dramatik unsurlara değil, röportajları, telefon bağlantılarını, uzman görüşlerini,

alıntıları, arşiv seslerini, fon, efekt ve geçiş müziklerini, belgesel ve kurgusal unsurları da kapsayan, radyoda tüm kaynakları kullanan bir türdür.

“Feature”u ön plana çıkaran temel unsur, yapımcıya medya mesajını aktarmak için geniş bir özgürlük alanı tanınmasıdır. Bu geniş özgürlük, ilgi çekici içerikler ortaya konulmasıyla işlevsel hâle gelmektedir. Gerçek ve kurguyu bir arada kullanılması, canlandırmalarla gerçek kişilere yer vermesi ve bir konuyu detaylarıyla gözler önüne sermesi itibarıyla “feature”, günümüz çoklu medya ortamında farklı üslubu, etkileyici ve ilgi çekici yönüyle ön plana çıkmaktadır.

Peter Leonhard Braun’un “feature yapımcısı yerleşmiş radyo kalıplarına uymayan yalnız bir hayvandır. Onu birbiriyle tutarsız içeriklerden yapılan bir kokteyl gibi düşünün: biraz güncel olay aktarıcısı, biraz belgeselci, biraz radyo dramacısı, bir müzisyen, bir heykeltıraş, bir teknisyen, bir dedektif, bir şair, bir gazeteci ve bir gerçekler orkestrasının şefi! Radyo program sürülerinin arasındaki zebra!” (McHugh, 2010: 153) şeklinde ifade ettiği eğlenceli tanımdan yola çıkılarak bu çalışmada “Feature”a Türkçe karşılık olarak “çoklu anlatım” terimi kullanılmıştır. Radyoda müzik, efekt, canlandırma, belgesel, drama, docudrama gibi unsurların bir arada kullanılması “çoklu anlatım” terimiyle ifade edilmiştir.

3.3. Radyo Yoluyla Eski Metinlerin Aktarımı

Günümüz kitle iletişim araçlarının anlatım olanakları geçmişe, bugüne ve geleceğe dair pek çok konuyu aktarmak noktasında önemli bir görev üstlenmiştir. Edebiyat, felsefe, kültür, sanat ve siyaset gibi pek çok alanda iz bırakmış önemli eserler, kitle iletişim araçları kullanılarak farklı form ve konseptler dâhilinde insanlarla buluşmaktadır. Radyo da bunu sağlayan araçlardan biridir. İletişim disiplininde radyo gibi araçların içeriği medya metinleri olarak değerlendirilmektedir. Günümüzdeki modern medya metinleriyle geçmişte çeşitli alanlarda ortaya çıkan metin ve eserlerin ilişkisinde metinlerarasılık kuramı yol gösterici olmaktadır.

Metinlerarasılık, Bakhtin’in “diyalojizm” anlayışına dayansa da Fransız kökenli eleştirel düşünür Julia Kristeva ile birlikte anılmaktadır. Bakhtin, söz ve yazının yani söylemin, karşılıklı ilişkilerle ortaya çıktığını savunur. Ona göre söyleyen ve dinleyen bu ilişki içerisinde sürekli yer değiştirir ve söylem yeniden üretilmeye devam eder. Ayrıca, metin ya da söylem çözümlemesi yapılırken kimin hangi paylaşımda bulunduğu ve hangi sonuçlara ulaşıldığı üzerinde durur. Metinler söyleyene mal edilemez, üretmeler kadar tüketenler de metne katkı yapar (Bakhtin’den aktaran Güngör, 2013: 211). Söz konusu olan, tarihsel süreç içerisinde yazarının elinden çıkan orijinali kaybolan, nüshaları ve bu nüshalara eklenen çeşitli bölümlerle bugüne gelen eski metinler olduğunda, Bakhtin’in yaklaşımı daha somut şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Bu çerçevede konuya yaklaşıldığında, çalışmanın konusu itibarıyla Yusuf Has Hacib tarafından 1069 yılında ortaya konan Kutadgu Bilig isimli eserle bu eseri bir radyo programına konu eden Kutadgu Bilig ile Zamanın Ötesinde programı birbiriyle ilişkili iki metni oluşturmaktadır. Bu noktada Yusuf Has Hacib'in birey, toplum ve devlet hayatına dair tavsiyelerini hikâye ederek alegorik ve çarpıcı bir şekilde kaleme alarak zamanın ötesine geçmeyi amaçladığı söylenebilir. Sahip olduğu diyaloglar, evrensel nitelik taşıyan tavsiyeler ve etkileyici üslubuyla eserin yazıldıktan 950 yıl sonra temel anlatım olanağı ses olan bir kitle iletişim aracına konu olabilmesi de iki metnin ilişkisini ortaya koymaktadır.

Bakhtin'in düşüncelerinden hareketle metinlerarasılık kuramını geliştiren Kristeva ise metinlerin, diğer metinlerle ilişkileriyle varlık kazandıklarını belirtir. Bu doğrultuda her söylem, tarihsel ve toplumsal bağlamla diğer söylemlerle ilişkisi dâhilinde ele alınmalı ve yorumlanmalıdır. Metinlerarasılığın temelinde, metinlerin başka metinleri barındırdığı, bu metinlerden izler taşıdığı görüşü yatmaktadır. Kristeva'ya göre metinlerarasılık, birçok metnin birbirine eklenmesiyle oluşur ve metinlerin birbirine eklenmesi kültürel bir üretime dönüşür (Kristeva'dan aktaran Güngör, 2013: 230). Başka bir deyişle, "Bütüncül bir yapıya kavuşturulması amacıyla bir edebî metnin dokusuna hem edebiyat alanından hem de başka alanlardan metin parçalarının katılması" (Akalın, 2011: 1667) şeklinde genel anlamda tanımlanan metinlerarasılık kuramıyla Kutadgu Bilig isimli ilk İslami dönem Türk edebiyatı eseriyle Kutadgu Bilig ile Zamanın Ötesinde isimli radyo programı metinlerinin arasındaki ilişkiyi ve alışverişi gözler önüne sermek istenmiştir.

Bu kuramda dil; özne, alıcı ve dış metin boyutlarından oluşur. Çalışmanın konusu itibarıyla yazan özne, Kutadgu Bilig'i ortaya çıkaran kültürel süreç, birikim, ortam ve Yusuf Has Hacib'i; alıcı dönemin Karahanlı Hükümdarı Tabgaç Buğra Han ve devlet yöneticilerini, yönetilen kesimi ve gelecek kuşakları; dış metin ise özne ve alıcının tesiriyle şekillenen Kutadgu Bilig metnini ifade etmektedir. Ayrıca dış metin olarak değerlendirilebilecek bir diğer boyut da eserin çağının ötesine geçen özellikleri sayesinde sonraki yüzyıllarda çeşitli sanat ürünlerine, temsillere, belgesellere, televizyon ve radyo programlarına konu olabilmesidir.

Medyada metinlerarasılık, belirli bir medya içeriğinin daha önce ortaya konulmuş bir esere atf niteliği taşımasıyla görünür hâle gelmektedir. Bu durum, bir medya metnine bir başka eseri ana konu olarak almakla olabildiği gibi, söz konusu metinden alıntılar, kişileştirmeler ve bu metin üzerine yapılan yorumlarla da gerçekleşebilmektedir.

3.4. Kutadgu Bilig ile Zamanın Ötesinde Programı

Türkiye’de radyo yayıncılığının geçmişine bakıldığında, belgeseller, bilgi verme ve açıklama odaklı programlar, önemli gün ve haftalar için yapılan özel programlar ve dramalar gibi pek çok yapımda geçmişte ortaya konulmuş metinlerin konu edildiği, bu metinlerden alıntılar yapıldığı ya da bu metinlere atıf yapıldığı görülmektedir. 2019 yılı da Kutadgu Bilig’in yazılışının 950. yılı olması sebebiyle UNESCO tarafından “Kutadgu Bilig Yılı” ilan edilmiştir. Bu kapsamda TRT Radyo Dairesi Başkanlığı tarafından hazırlanarak bağlı birimlere gönderilen 2019 Yılı Radyo Programları Öneri Talimatnamesi’nde Kutadgu Bilig ile ilgili programlar yapılabileceği vurgulanmıştır.

11. yüzyılda, günümüz Kırgızistan sınırları içerisinde kalan Balasagun’da dünyaya gelen Yusuf isimli bilge bir kişi tarafından kaleme alınan eser, 1069’da tamamlanarak Karahanlı Hükümdarı Tabgaç Buğra Han’a sunulmuştur. Hükümdara sunulmasının ardından Balasagunlu Yusuf’a bugünkü karşılığı, özel kalem ya da protokol müdürlüğü olan “has haciblik” unvanı kazandıran Kutadgu Bilig, İslami dönem Türk edebiyatının ilk eseri olarak kabul edilmektedir. Eserde birey, toplum ve devlet hayatında mutlu olmanın yolları sıralanmış ve bu doğrultuda öğütler verilmiştir. Söylenmek istenenler dört ana karakterin birbirleriyle diyalogu üzerinden aktarılmıştır.

TRT Çukurova Radyosu’nda program yapımcısı olarak görev yapmakta olan Cem Kurtçu, Kutadgu Bilig’in yazılışının 950. yılı dolayısıyla bir program önerisi hazırlamıştır. Eserdeki tavsiyelerin pek çoğunun günümüzde de geçerli olduğu düşüncesinden hareketle programa Kutadgu Bilig ile Zamanın Ötesinde adı verilmiştir (Kurtçu, Kişisel Görüşme, 2019).

Program; Kutadgu Bilig’in içeriğini, önemini, aradan geçen yüzyıllara rağmen güncelliğini koruduğunu, yazarı Yusuf Has Hacib’in birikimini insanlara nasıl aktardığını, eserin gündelik hayata nasıl katkı sağlayabileceğini göstermeyi amaçlamaktadır.

Yapım özellikleri itibarıyla program, her bölümde eserde yer alan bir ya da birkaç konuya değinilecek şekilde tasarlanmıştır. Programın ilk bölümünün konusu Yusuf Has Hacib’tir. İkinci bölümde Kutadgu Bilig’in yazıldığı ortam, üçüncü bölümde eserin önemi, dördüncü bölümdeyse içeriği, kapsamı ve bölümleri konu edilmiştir. Diğer bölümlerdeyse eserin nüshalarından eserdeki karakterlere, esere ilgili akademik tartışmalardan eserin felsefi kaynaklarına kadar çeşitli konulara yer verilmiştir. Eserden bölümlerin okunmasına, uzmanların görüşlerinden faydalanılmasına olanak tanıyan bir sunumla 25 bölüm olarak planlanan program, TRT Radyo Dairesi Başkanlığınca yapılan değerlendirmenin ardından TRT Radyo-1’de

2019 yılının ilk 6 aylık diliminde, her hafta pazartesi günleri saat 14.30'da yayımlanmak üzere kabul edilmiştir. Program süresi 25 dakikayla sınırlandırılmıştır.

Program önerisinin kabul edilmesinin ardından manzum ve mensur mukaddimeler ve 85 farklı konu başlığından oluşan eserle ilgili detaylı bir inceleme yapılmış, eseri ve yazar Yusuf Has Hacib'i konu alan yüksek lisans ve doktora çalışmaları, makale ve kitaplar taranmıştır.

Birey, toplum ve devlet hayatının hemen her alanıyla ilgili tespit ve tavsiyelerin yer aldığı eserin çok boyutlu yapısı görülmüş, disiplinlerarası bir çalışmanın gerekliliği anlaşılmıştır. Özellikle edebiyat, tarih, felsefe ve eğitim alanlarında uzmanlaşmış, Kutadgu Bilig'i konu alan çalışmaları bulunan akademisyen ve araştırmacılar belirlenmiş, kendileriyle iletişime geçilmiştir. Programda bilgisine ve yorumlarına başvurulmuş her uzman için ilgili bölümlerin konusu ve uzmanların çalışma alanları gözetilerek sorular hazırlanmış ve sorulara verilen cevaplar kaydedilmiştir. Her bölümde birden fazla uzmanın açıklamalarına yer verilmiştir.

Kutadgu Bilig, anlatılmak istenenleri dört farklı sembolik karakter, bu karakterlerin özellikleri ve birbirleriyle diyalogları üzerinden aktaran alegorik bir eserdir. Eserin bu tiyatral üslubunun ve öyküleyici anlatım tekniğinin Kutadgu Bilig ile Zamanın Ötesinde isimli radyo programında da yer bulması gerektiği düşünülmüştür.

Eserde yer alan karakterler arası diyalogların, olayların program metninde yer almasının yanı sıra her bölüme Yusuf Has Hacib'in günümüz radyo dinleyicilerine seslendiği bir bölüm hazırlanmıştır. Ben Yusuf başlıklı bu bölümler, Yusuf Has Hacib'in ağzından yazılan Hacib'in günümüze seslenişini içeren kurgusal kısımlardır. Ben Yusuf başlıklı program içi bölümler, hazırlanan metinlerin her bölümde aynı kalan bir geçiş müziği eşliğinde, farklı sunucular tarafından seslendirilmiştir.

Eserin Türk kültür ve edebiyatı için önemli bir yere sahip olması, yazıldığı döneme ışık tutması, pek çok açıdan bir ilk olma özelliği, üzerinde çok sayıda akademik çalışma yapılması, eseri önemli bir araştırma konusu hâline getirmekte ve ona çoklu anlatım konusu olabilme potansiyeli kazandırmaktadır.

Kutadgu Bilig ile Zamanın Ötesinde programı gerçekte var olan bir eser incelemesine dayanması, eserden bölümlere yer vermesi ve esere dair açıklamalarda bulunan uzmanların kendi seslerinden açıklamalarını içermesi sebebiyle belgesel unsurlara sahiptir. Ancak eserden ilham alınarak eserden bağımsız şekilde oluşturulan kişileştirme ve canlandırma bölümleriyle dramaya dair unsurlara da sahiptir. Program ayrıca radyonun tanıdığı tüm olanaklardan istifade eden, çeşitli fon müzikleri ve efektlerle içeriği çarpıcı hâle getiren bir yapıdadır. Programın

belgesel verilere sahip olmakla birlikte Yusuf Has Hacib'in ağızından günümüz radyo dinleyicilerine hitaben yazılan bölümler sebebiyle gerçek dışı unsurları bünyesinde barındırmaktadır. Bu durum, söz konusu programın tümüyle belgesel olarak sınıflandırılmasına mâni olmaktadır. Programda kişileştirme ve canlandırmalardan oluşan drama unsurlarının, eserin orijinaline sadık kalınarak yapılan alıntı ve açıklamalarla mukayese edildiğinde daha sınırlı bir zamana sahip olduğu görülmektedir. İlgili unsurların programın bütününe yayılmamış olması sebebiyle program bir drama ya da docudrama olarak sınıflandırılmamaktadır. Programın belgelere, gerçek kişilerin açıklamalarına, kişileştirme ve canlandırmalara, telefon bağlantılarına, kültürel dokuya uygun olarak seçilen müziklere, arşiv seslerine ve çeşitli efektlere yer veren yapısı, programın biçimsel açıdan "feature" (çoklu anlatım) olarak sınıflandırmamıza olanak tanımaktadır. Çünkü çoklu anlatım yapımların temel özelliklerinden bir tanesi, radyonun bütün anlatım olanaklarını kullanabilmesidir. Çoklu anlatıma dair bir diğer temel özellikse bir konuyu detaylı şekilde incelemesi ve gözler önüne sermesidir. Kutadgu Bilig ile Zamanın Ötesinde programı, her biri 25 dakikadan oluşan 25 farklı bölümde, çeşitli yönleriyle Kutadgu Bilig'i anlatmıştır. Bölümlerin toplam yayın süresi 625 dakikaya ulaşmaktadır. Söz konusu süre, radyoda bir konunun detaylı şekilde anlatılmasını sağlayacak kadar uzundur. Program, gerek konunun farklı başlıklar altında detaylandırılması, gerek bu detaylandırmaya olanak tanıyacak kadar süreye sahip olması itibarıyla içerik olarak da çoklu anlatım özelliği taşımaktadır.

4. Sonuç

Çoklu anlatım (feature), radyoya dair bütün anlatım olanaklarını kullanabilen, bir konuyu detaylı şekilde aktarmaya odaklanmış bir program türüdür. Çoklu anlatım örneği olarak Kutadgu Bilig ile Zamanın Ötesinde isimli radyo programı, Yusuf Has Hacib tarafından 1069'da yazılan Kutadgu Bilig'in ilgi çekici bir üslupla günümüz insanına anlatılmasını içermektedir. Bu yönüyle program ve eser arasında metinlerarasılık söz konusudur. Mukaddime ve 85 konu başlığından oluşan 6.645 beyitlik Kutadgu Bilig, bir radyo programı içerisinde esere dair bilgiler verilerek uzman görüşlerinden ve arşiv seslerinden istifade edilerek eserden seçilen bölümler okunmuş, oluşturulan metinler dramatik bir yöntemle Yusuf Has Hacib'in ağızından seslendirilmiştir.

Bu çalışma çerçevesinde yapılan inceleme, metinlerarasılık dâhilinde geçmiş ile bugünü buluşturan yapımlar ortaya konulabileceğini göstermektedir. Çoklu anlatım olarak isimlendirilen türün, radyo vasıtasıyla eski metinlerin günümüz dünyasına tanıtılmasında kullanılmasının mümkün olduğunu açıklamaya çalışan bu çalışma, çoklu anlatım örneği olarak Kutadgu Bilig ile Zamanın Ötesinde prog-

ramının, bütün denetim süreçlerini başarıyla geçerek TRT Radyo-1’de “Kutadgu Bilig Yılı” ilan edilen 2019’un, öngörüldüğü gibi ilk 6 aylık diliminde yayınlanmasısıyla bu türün eski metinlerin günümüz dünyasına tanıtılmasında kullanılabileceğini göstermektedir.

Kaynakça

- Akalın, Ş. H. (2011). Türkçe Sözlük. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Aziz, A. (2012). Radyo Yayıncılığı. Ankara: Nobel.
- Brecht, B. (2012). Radyo Kuramı ve Sinema. S. Kaya (çev.). İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Cankaya, Ö. (2003). Bir Kitle İletişim Kurumunun Tarihi: TRT 1927-2000. İstanbul: Yapı Kredi. https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce-t%C3%BCrk%C3%A7e/feature_1. (Erişim Tarihi: 30.12.2019).
- Güngör, N. (2013). İletişim Kuramlar Yaklaşımlar. Ankara: Siyasal.
- Güven, H. (2016). Radyo Program Yapımı ve Radyo Yayıncılığı. Ankara: İmaj.
- Kaye, M. & Popperwell, A. (1995). Radyo Dersleri. T. Eryılmaz (Çev.). İstanbul: Yapı Kredi.
- Hanedan Kadınları. <http://radyo.trt.net.tr/Yapim/3768/hanedan-kadinlari.aspx>, (Erişim Tarihi: 01.01.2020).
- Kocabaşoğlu, U. (1980). Şirket Telsizinden Devlet Radyosuna. Ankara: SBF Basın ve Yayın Yüksek Okulu.
- Kurtçu, C. –Program Yapımcısı– (25.10.2019). Kutadgu Bilig ile Zamanın Ötesinde Programı konulu görüşme. Mersin.
- Kutadgu Bilig ile Zamanın Ötesinde, Yayınlanmış Bölümler. <http://radyo.trt.net.tr/Galeri.aspx?ArsivTip=7&OID=7e2b292e-2431-437b-8fd9-f405fa0143f6&Tabloid=8> (Erişim Tarihi: 30.10.2019).
- McHugh, S. (2010). Oral History and The Radio Documentary /Feature: Intersection and Synergies. (Yayınlanmamış doktora tezi). University of Wollongong Faculty of Creative Arts., Wollongong.
- Özakman, T. (1969). Radyo Notları. Ankara: TRT.
- Radio Feature, https://www.zeopedia.com/read.php?radio_feature_personality_features_features_on_events_introduction_to_broadcasting&b=77&c=7. (Erişim Tarihi: 01.01.2020).
- Yusuf Has Hacib (2016). Kutadgu Bilig. A. Çakan (Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür.

Radyo Çocuk Klübü , Radyo dergisi, 1942